

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

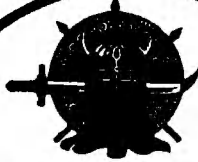
R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(SU)

**BESH PODSHONING
CHAMBILGA YOV BO'LIB KELISHI**

Sh unday qilib, Go'ro'g'li sulton Chambilda qirq yigitlari bilan bazm-suhbat qilib, Harishoh sovg'a qilib yuborgan, bir necha tojik sozanda, navozanda, qiz-u juvon, romishgarlarni o'ynatib, kuylatib, kayfini qila berdi. Ammo qirq yigitlarning eng boboyi Safarboy juda xafa bo'lib, bazm-u suhbatlarga ham ra'y qilmay yurdi. Bir kun Go'ro'g'li sulton Safarboyini oldiga chaqirib, ahvolini so'rab, Safarboyga qarab, bir so'z dedi:

Ey, otamdan yodgor qolgan Safarboy,
Ko'p xafasan, aytgin, senga na bo'ldi?
Otamga qirq yigit bo'lgan Safarboy,
Hol-u diling aytgin, senga na bo'ldi?

Qirq yigitga qo'shilmaysan, kulmaysan,
Yo bo'lmasa, may lazzatin bilmaysan.
Yoki o'zgalarni ko'zga ilmaysan,
Arzing bo'lsa, aytgin, senga na bo'ldi?

Biror joydan senga sitam o'tdimi,
Yo bo'lmasa, biror so'zim botdimi,

Shunda Safarboy Go'ro'g'li sultondan bu so'zni eshitib, Go'ro'g'li sultonga dard-u holini bayon qilib, bir so'z dedi:

May ichasan parvovi falak Chambilda,
Beparvolik ko'zing ochsa kerakdir.
Siyosatsiz bunday o'yin-kulgingdan
Davlat degan narsa qochsa kerakdir.

Safarboy ko'p ko'hna, ko'pni ko'rgandir,
Ilgari ham ko'plar davron surgandir.
Xunxor badbaxt kuchin to'plab yurgandir,
Axir, bir qasdingga tushsa kerakdir.

Oralading necha aning eliga,
U badbaxt gina op yurgan diliga,
Ayamaydi agar tushsang qo'liga,
Ilon kabi zahar sochsa kerakdir.

Olib kelding undan Avaz ulini,
Xunxorday zolimning kosagulini
Olti laklab ko'chirtirib elini
Chambilning yo'lga tushsa kerakdir.

Bu so'zni Safarboydan Go'ro'g'li sulton eshitib, juda xafa bo'lib qo'rqib, xafa bo'lganini Safarboyga bildirmay, ichkari hovliga kirib, bu gaplarni Og'a Yunus pari bilan Misqol pariga aytdi. Shunda Misqol pari Go'ro'g'li sultonga dildorlik berib, Go'ro'g'li sultonga qarab, marg'ulini tarab, zulfini burab, g'amza bilan biqiniga qo'lini tirab, bir so'z dedi:

Yo bir boshqa joydan alam o'tdimi,
So'zla, qadrdonim, senga na bo'ldi?

Og'ali, jig'ali beklar hurmati,
Gajdum, Hasan, Ahmad tog'am hurmati,
Ko'r bo'p o'lgan Ravshan otam hurmati,
Ayt, nima bo'lsa ham, senga na bo'ldi?

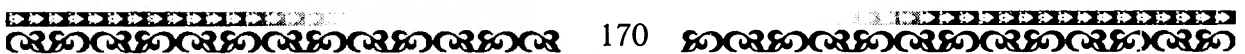
Doimo tayyorman dushman qasdig'a
Ot choptirib har kun Chortoq ostiga,
Sultonlik Go'ro'g'li aning dastiga,
Boz kam bo'lsa, gapir, senga na bo'ldi?

Shuytib, Xunxor yig'ib yotgan kuchini,
It tirnab u bachchag'arning ichini,
Sendan kelib olmoq uchun o'chini,
Shunda bir ko'p qo'shin to'ksa kerakdir.

Davlat qo'nar bo'lsa kelib bir elga,
Avval chalinadi deyishadi tilga,
Xurosonni qo'shib olding Chambilga,
Xunxor shuytib azob qilsa kerakdir.

Yomonning yomonlik kelar qo'lidan,
Kim qo'rqmaydi zolim ajal hilidan,
Odam to'plab qizilboshning elidan
Qiyomatni boshlab kelsa kerakdir.

Qirg'iylar o'tirar qo'nib qiyoda,
Xunxorday katta shoh yo'qdir dunyoda,
Shuytib, Safarboyning dardi ziyoda,
Necha kunlab qirg'in bo'lsa kerakdir.

Olti laklab qo‘shin kelsa ustingga,
Pahlavonsan, hargiz qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li,
Yoshligingdan chilton bilan uchrashgan,
Irambog‘ni izlab tog‘larni oshgan,
Farqisday haybatli devga yonashgan,
Nazarkardadirsan, qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li.

Tablang ichra ikki tulpor oting bor.
To‘qson to‘qqiz bekman arzu doding bor,
Qo‘shilgan Xuroson viloyating bor,
Mardonavor bo‘lgin, qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li.

Qo‘lingda bir chilton bergan quroling,
Shunda ham parishon bo‘lurmi holing,
Nega ketar har savdoga xayoling,
G‘amgin bo‘lib, aslo qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li.

Bir qo‘lingda bordir Rustam kamoni,
Qoldirmagan to‘qqiz filni imoni.
Ko‘nglingda bo‘lmasin vos-vos gumoni,
Shayton vahm solar — qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li.

Senda bo‘lsa shoh Sulaymon so‘tasi,
Shohjahondir bir yoringning otasi.
Misqol der bu so‘zning yo‘qdir xatosi,
Pirlar senga yordir, qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li.

Chini bo‘lsa, bundan parvoz etaman,
Ko‘hi Qof yurtiga uchib ketaman,
To‘rt yuz to‘qson devni olib yetaman,
So‘zimga ishongin, qo‘rqma, Go‘ro‘g‘li.

Bu so‘zni Go‘ro‘g‘li sulton Misqol paridan eshitib: “Bu yor-u dildorim agar Ko‘hi Qofga borsa, qaytib Chambilga kelmay, balki menga ikkinchi oshna bo‘lmay, avvalasi Og‘a Yunus parini ham olib ketib qolsa, undan keyin nima qilaman”, — deb avvalgisidan ham ko‘proq xafa bo‘libdi. Lekin xafa bo‘lganini sipohilik qilib, Yunus, Misqol parilarga bildirmay: “Ey, parilar, men jo‘rttagadan sizlarni nima derlar ekan, deb qo‘rqitdim. Xafa bo‘ldim, deb aldagan edim. Kelinglar, dam g‘animat, davron g‘animat”, — deb dildor vafodorlari bilan aysh-ishrat qilib, mayxonaga chiqmay yota berdi. Oxiri qirq yigit: “Go‘ro‘g‘li og‘amiz mayxonaga chiqmadi. Nima, lohaslandimi unoshi-punoshi ichib. Bizlar bilan may ichishmasa, suhbatlarimiz ko‘p fayzli bo‘lmay qolayotir”, — deyishib, Go‘ro‘g‘li sultonni qo‘yarda-qo‘ymay iltimos bilan zo‘rlab mayxonaga chaqirib, yana boshqatdan suhbatlarini qizdira berdilar. Endigi gapni qizilboshlardan eshitsangiz.

Xurosonning yarmi qizilbosh dinida edi. Xurosonning qizilbosh qismidagi Nishopur, Sabzavor, Marvi hokimlaridan Harishoh Go‘ro‘g‘liga qaytdi. “Ammo bizlar Harishohning ixtiyoriga yurmay, sening ixtiyoringda qolamiz. Bizlarni tez qo‘lga ol. Bizlar uchun bir podshoh tayin qil”, — degan xatlar borib yetdi. Shunda Xunxarshohning har murti shopday, og‘zi ko‘hna qopday bo‘lib, darrov o‘n ming askar bilan Kasamanni Xurosonga yuborib, Xurosonning Qizilbosh qismini boshqatdan zabt ettirib, Nishopurning hokimi Mamadalibekni Xunxorning farmoni bilan podsho qilib qaytdi. Shuytib, Xurosonda ikki podsho bo‘lib, Qizilbosh Xurosoni Xunxorga, musulmon Xurosoni Go‘ro‘g‘li sultonga qarab qoldi. Shu vaqtgacha: “Bir xardo‘z bilan barobar bo‘lamanmi”, — deb yurgan Xunxor zolim asli katta podsho emasmi, zang‘ar o‘ziga qarashli o‘nta podshosidan qo‘shin to‘plab, Rayhon arab, Rum, Gurjiston, Hafdarxon, Hashdarxon, Saray podsholariga: “Bir Go‘ro‘g‘li sulton degan yomon ofat chiqibdi. Shuni zo‘rayib ketmay, daf qilmoq kerak. Sizlar falon muddatda Chambil degan joyga yig‘ilib kelsangizlar. Men ham boraman. Va‘damiz turkman bilan oralig‘imizdagi tog‘ bo‘lsin”, — deb darak qildi. Xunxorning taklifiga Saray bilan Hashtarxon ko‘nmadi. Haftarxon, Gurjiston, Rum, Rayhon arab Xunxorning o‘zi bilan beshta katta podshoh ittifoq bo‘lib, Badbaxt tog‘ining orqasiga to‘plana berdi. Qo‘shin to‘plashda to‘rt podshoh bir sari, Xunxorning o‘zi bir sari edi. Go‘ro‘g‘li sultonning qo‘ygan qorovullari nishona qilib, bir kavakda olamdan bexabar yotar edi. Shuytib, va‘da bitdi. Besh podshoning hamqo‘shinlari tog‘ning orqasiga kelib yetdi. Xunxor Alixon degan sardorini besh ming kishiga bosh qilib, ilg‘or josuslik uchun Badbaxt tog‘idan avval oshirdi. Bir pilla Go‘ro‘g‘li sultonning qorovullari Xunxor tomondan qop-qora to‘zon bosib kelayotganini ko‘rib, ot hukmida terlab-pishib Chambilga kelib qarasa, Go‘ro‘g‘li sulton mayxonasida qirq yigitlar bilan mast bo‘lib uxlab yotibdi. Shunda qorovullarning kattasi mayxonaning oldiga kelib, shoshib-pishib Go‘ro‘g‘li sultonni uyg‘otib, bir so‘z dedi:

G‘aflat bosmay, turgin mastlik uyqudan,
Elatingga dushman keldi, sultonim,
Bir olomon oshib Badbaxt belidan,
Qibla betni tutib oldi, sultonim.

Tog‘ ustini to‘zon bosdi, chang bo‘ldi,
Qorovulboshingning holi tang bo‘ldi,
Badbaxtning bellari qo‘shingga to‘ldi,
Magar ham qiyomat bo‘ldi, sultonim.

Xunxor yoqdan bulut keldi buralib,
Tog‘u toshda hech joy qolmay o‘ralib,

Go‘ro‘g‘li sulton bu so‘zlarni eshitib, ko‘zini ochib quloq solsa, chegarachi qorovullarning boshlig‘i kuyib-pishib, yurtni yov bosib qoldi, deb baqirayotir. Go‘ro‘g‘li sulton o‘rnidan turib, Xoldor mahram, Hasaxon, Avaxxon, qirq yigitlarni uyg‘otib, bir so‘z dedi:

Uyg‘otinglar, yurtga dushman kelibdi,
Badbaxt tog‘ni qizilboshlar olibdi,
Sizu bizga osha xatar bo‘libdi,
Tez turinglar, birodarlar, ketamiz.

Ko‘z ochinglar, birodarlar, netamiz,
Shirin jon bahridan endi o‘tamiz.
Yo bo‘lmasa, bir odamsiz joylarga
Tum taraqaylashib qochib ketamiz.

May ichishib, mast bo‘lganman ish bitmas,
Ming vadavang qilsang qizilbosh ketmas,
To qo‘rqmasdan qilmasanglar g‘ayratni
Bizning bu elatni alar tark etmas.

Yov qo‘sha ko‘rinar bunda qo‘rqqanga,
Ofat kelar o‘z elidan hurkkanga,

Bizlar turgan yerlargacha tiralib,
Dushman lashkariga to‘ldi, sultonim.

Sen bo‘lsa g‘aflatda mast bo‘p yotasan,
Bunda kelib qolsa nima etasan,
Faqat o‘z joningni olib ketasan,
Boshqalar asirda qoldi, sultonim.

Quloq sol, Go‘ro‘g‘li, arzu holimga
G‘uldirayman, hech gap kelmay tilimga,
Xabar berdim, endi mendan nolima,
Bir ajab qiyomat bo‘ldi, sultonim.

Qo‘rqmang aslo, birodarlar, zolimdan,
Xalq ot qo‘yar bechorani jirkkanga.

Shuytib turib, atrofimga kelinglar,
Sherdil bo‘lib, sherday g‘ayrat qilinglar,
Tumanday to‘zg‘igich narsa yov kuchi,
Haqiqat oldida shuni bilinglar.

Ishonaman turkmanda bor haqiqat,
Bir-biriga shafqat, muruvvat,
Shunday bo‘lsa, botirlik qil, do‘stlarim,
Sabotsiz dushmandan qo‘rqmoq na hojat.

Go‘ro‘g‘li farmoyish berar sizlarga,
Dushman g‘olib kela olmas bizlarga.
Kiyinib, taqinib hammang choq bo‘lib,
Otlanib chiqinglar tog‘u tuzlarga.

Shunda Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zlari bilan qirq yigit uyg‘onib, hammalari shaylanib kiyina berdi. Xuddi shu vaqtlarda Go‘ro‘g‘li sultonning mayxonasida har xil nashalar mavjud emish deb eshitib, bir xurosonlik nashavand kelib, Go‘ro‘g‘li sulton va qirq yigit bilan nashaxo‘rlik qilib yotgan edi. Erta bilan Go‘ro‘g‘li sultonning urush to‘g‘risida bergan xabarini eshitib, ko‘zi mo‘larib, nima bo‘lganini bilmay, mayxonaning poygasiga behush bo‘lib yiqilib qoldi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Xoldorxon mahramga: — Har holda g‘ofil bo‘lmay, qirq yigitni poylab tur. Men o‘zim aylanib, josusli qilib kelay, qani, nima gaplar bor ekan, — deb G‘irko‘kka minib Chambildan chiqib, tulporini uchirib. Asqar tog‘ining tubiga borib tushib, Sulaymon payg‘ambar so‘tasini egarning qoshiga urib, G‘irko‘kni urib, G‘irko‘kni bir yo‘rg‘a suratiga kirgizib, taxminlab Asqar tog‘idan oshib, Badbaxt tog‘iga tirmashib, bir qamarlav darada Alixon sarkarda besh ming qo‘shin bilan poylab yotgan yeriga borib qoldi. Shunda Alixon sarkardaning odamlari Go‘ro‘g‘li sultonni ushlab, boshlig‘ining oldiga olib bordi. Alixon sarkarda Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, kimligini so‘rab, savlat bilan mo‘ylovini burab, bir so‘z dedi:

Kirma, tojik, bu yerlarga,
Xabar ber, qaydin kelasan,
Bu odamsiz adirlarga
Xabar ber, qaydin kelasan?

Mingan oting saman yo‘rg‘a,
Seni olib yurar zo‘rg‘a,
Qanday qilib chiqding o‘rga,
Xabar ber, qaydin kelasan?

Mingan otingdir kuzama,
Sira o'zini to'zama,
Yursa ayog'in cho'zama,
Xabar ber, qaydin kelasan?

Ortganlaring xurjin-xalaj,
Yo senmi bir darvish muhtoj,
Ot mingansan desam qalloj,
Xabar ber, qaydin kelasan?

Og'zingda bor buxori nos,
Yo senmisan chapani kas,
Turkmanda sendayi bo'lmas,
Xabar ber, qaydin kelasan?

O'zingsan nashavand tojik,
Tishing tushgan, tusing kamik,
Sendan so'rar mendayin bek,
Xabar ber, qaydin kelasan?

Mahmadona, o'zing qirma,
Keksayganda bo'ytib yurma,
Telbamisan, esing borma,
Xabar ber, qaydin kelasan?

Azob berib shirin jonga,
Boradirsan qay tomonga,
Bayon etgin Alixonga,
Xabar ber, qaydin kelasan?

Shunda Go'ro'g'li sulton Alixon sarkardaning bu savoliga javob berib, bir so'z dedi:

Mening aslim tojik emas,
Qo'ying, tog' uzra boraman,
Hech kim meni tojik demas,
Qo'ying, tog' uzra boraman.

So'zlarim so'zlarning ko'rki,
Boshlarida surli burki,
Aslimdir shirvonli turki,
Qo'ying, tog' uzra boraman.

Yoshlikda bunda kelganman,
Turkmanlar ichida qolganman.
Shohga xizmatkor bo'lganman,
Qo'ying, tog' uzra boraman.

Yeganim afyun-nasha,
Boraman shu tog'dan osha,
Shu yoqda bir zarur isha,
Qo'ying, tog' uzra boraman.

Tog' ustini bulut chalgan,
Bir xirmon yopilmay qolgan,
Shuytib, shohim kashal bo'lgan,
Qo'ying, tog' uzra boraman.

O'zim Chambilda xizmatkor,
Go'ro'g'li shohga jilovdor,
Shu toqqa bormog'im darkor,
Qo'ying, tog' uzra boraman.

— Men shunday ko'zingizga darvishnamo ko'ringanim bilan Chambilda Go'ro'g'li sultonga jilovdorlik qilaman. Tog'ning ustini qop-qora bulut qoplaganiga Go'ro'g'li sulton kashal bo'lib, u tog'dagi xirmonni kavaklarga joylab kel, deb meni buyurgan. Shuytib men toqqa tezroq chiqib borishim kerak edi. Bu yerda bo'lsa, meni siz to'xtatib qoldingiz. Endi javob bersangiz. Men tezroq belga chiqib, ishimni bitirсам, — dedi. Shunda Alixon kulib: "Go'ro'g'ling ham ahmoqtoq odam ekan. Bo'lmasa, g'uborni bulut deb seni bu yoqlarga yuboradimi?! U ko'ringan bulut emas, tog'ning naryog'ida Chambilga bostirib kelmoq uchun qo'shin to'planayotir. O'sha qo'shinning oyog'idan chiqqan gard. Sen o'zing asli Shirvon turklari-dan bo'lsang, o'zimizning yurtning odami ekansan. Endi sandirab Go'ro'g'li xardo'zning qo'lida yuribsan. Agar maqsading pul topmoq bo'lsa, bizga josus bo'l. Biz ham o'sha Go'ro'g'li xardo'z bergan oylikni beramiz. Qana, ayt, Go'ro'g'li shu vaqtlari qay yoqda va nima ishlar qilayotir", — dedi. Shunda Go'ro'g'li sulton Alixonga: "Ey xo'jayin, xotirjam bo'ling, Go'ro'g'li terlatma bo'lib sandirab yotibdi. Shu ahvolda bo'lsa ham meni bu yoqlarga yubordi", — dedi. Go'ro'g'li sultonni kasal deb eshitib, Alixon Xunxorga darrov bir kishisidan xat yozib, Go'ro'g'li sultonning kasal ekanini aytib yuborib, undan keyin o'zi xotirjam bo'lib: "Hey, shirvonli qardosh, bu yoqqa kel", — deb Go'ro'g'li sultonni chaqirib, Go'ro'g'li sultonga qarab, mo'ylovini burab, bir so'z dedi:

Xabar bergin bizga turkman elidan,
Dong'i baland shahri Chambil belidan,

Qirq yigitman chiqib qo'shin quvishmoq
Qanday kelar Go'ro'g'lining qo'lidan?

So‘z eshit Alixon sardor tilidan,
Josus bo‘lib oshdim Badbaxt belidan
Yakka-yolg‘iz chiqib ko‘p ish qilishlik
Qanday kelar Go‘ro‘g‘lining qo‘lidan?

Yo o‘zimi odamzodning balosi
O‘ylasam buzilar ko‘nglim qal‘asi,
Yo bormi bir kishi bilmas hiylasi,
Nalar kelar Go‘ro‘g‘lining qo‘lidan.

Shundaylarin bunda bizga bildirgin,
Ming ma‘nini bir to‘chkaga ildirgin,
Agar bilsang Go‘ro‘g‘lining hunarin,
Ustod bo‘p askarga ma‘lum qildirgin.

Senga yorliq olib bersin Alixon,
Shahanshohga xat yuborib bir zamon.
Chambilda yurganda bilding kelarin,
Yashirmay barini aylagin bayon.

Shunda Go‘ro‘g‘li sulton aytdi: “Men ko‘p yillardan beri Go‘ro‘g‘liga jilovdorlik qilaman. Juda ko‘p hunarlarini bilib olganman. Birinchidan, Chambilga kelib baxshilikni o‘rgandim. Ikkinchidan, bir-ikki xil urush mashqini bilib olganman. Agar shoir baxshilikdan ham, urush mashqini ko‘rsatishdan ham tomosha qildir, desang, hozir namuna ko‘rsataman”. Alixon: “Bo‘lmasa, avval bizning baxshimizdan eshit. Undan keyin shunga monand qilib sen baxshilik qilib ber. U yog‘ini keyin ko‘ramiz”, — deb baxshisiga ishorat qildi. Shunda Alixonning baxshisi sozini qo‘liga olib, Xunxorshohni ta‘riflab, bir so‘z dedi:

Hari shahrida yetmish bog‘u gulzorlar,
Har bog‘in yetmishta bog‘boni bordir,
Bu olamda bir yengilmas shunqordir,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Qo‘lida o‘n ikki podshosi bor,
Har podshosi o‘zi bir tojdordir,
Uch yuz vazir xizmatida tayyordir,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Olamda tengi yo‘q la‘lu gavhardir,
Undan boshqa sultonlaring bekordir,
Uch yuz hurdayin kanizi bordir
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Mamlakati jahon uzra g‘olibdir,
Har bir shohlar andin orqa qolibdir,
Mag‘ribdan mashriqqa dovrug‘ solibdir,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Shahrining sirtidan handaq qazilgan,
Bul to‘g‘rida qancha doston tuzilgan,
Ishonmasang, “Shohnoma”da yozilgan,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Lashkarining aslo yo‘qdir hisobi
Yuz minglarcha bordir sarkarda tobi,

Alixon baxshisining bunday lof-qof so‘zlari Go‘ro‘g‘li sultonni qizdirib, bu ham sozini qo‘liga olib, sozining qulog‘ini chingillatib toblab, chertib, Alixonning baxshisiga javob berib, bir so‘z dedi:

Podsho qurgan qancha bog‘-u gulzorlar,
Qator rastalik, o‘rda bozorlar,

Bizning sulton bu olamning oftobi,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Ajdarho qiyofa barcha odami,
Vayron etar qayga yetsa qadami,
Olam olovini uchirar dami,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

O‘ngiman so‘lida, anbar sasilgan,
Soqoliga duru marjon osilgan,
Xatosiman qancha boshlar kesilgan,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

“Shohnoma”da bobolarin maqtagan,
Ularning otini chuh deb niqtagan,
Taxtiman tojini doim yoqlagan,
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Davlatin oldida Go‘ro‘g‘li nima,
Tenglagan o‘zini ul ahmoq nima,
Hech vaqt pashsha fil bilan rav bo‘ldima
Dunyoda shohlarning shohi Xunxordir.

Har nima deyberar zabun kunchilar,
Haybatiga ming Go‘ro‘g‘li yanchilar,
Katta ketgan bo‘lsa o‘lib tinchilar,
Dunyoda shohlar shohi Xunxordir.

Past ko‘cha, rost ko‘cha, yo‘llar, guzarlar,
O‘z vaqtida larzon bo‘lsa kerakdir.

Qo'lida o'n ikki podshosi bo'lsa,
Balki yerning yuzi sultonga to'lsa,
Birining o'z vaqti navbati kelsa,
Tumandayin to'zg'ib ketsa kerakdir.

Ot ko'targan qancha g'olib sultonlar,
Toshdan qolgan bo'lsa saroy, makonlar,
Zamonlar ketidan o'tib zamonlar,
Navbat bilan vayron bo'lsa kerakdir.

Qancha shohlar ta'rifin yozganlar
Tanga-tilla uchun qancha ozganlar,
Birov uchun qasddan quduq qazganlar,
Ul quduqqa o'zi tushsa kerakdir.

Lashkari bul jahon yuzin tutganlar,
Zabunlarga jabru zulm etganlar,
Baland ketib o'z haddidan o'tganlar,
Pashshadayin yengilib o'lsa kerakdir.

Takabburlik bilan qayqi yurganlar,
O'zidan boshqani yerga urganlar,

O'zgalarni xor-u zabun ko'rganlar,
Ko'ziga kul-u tuproq to'lsa kerakdir.

Nomard bo'lib mardning yo'lin kesganlar,
Peslik qilib haqiqatdan pusganlar,
Bulutday ravshanlik yo'lin to'sganlar,
Tuman kabi to'zg'ib ketsa kerakdir.

Hammaning ham bordir ota-bobosi,
O'z urug'i, ahli, elat, o'basi,
Kulbami, chaylami, tommi, kapasi,
O'zi uchun yaxshi bo'lsa kerakdir.

Maqtanishman hech bir pilla ish bitmas,
Mustahkam tog' uzra quyunlar yetmas,
Yotganda ham oshib hatlayib o'tmas,
Loppilik misoli bo'lsa kerakdir.

Go'ro'g'li degani hargiz lof urmas
Faqir po'staklarni aslo kam ko'rmas,
Har doim mard, nomardlarga kun bermas,
Sizlarni tushida ko'rsa kerakdir.

— Ey xon sardor, mening bu so'zim Go'ro'g'lining so'zlaridan. Endi o'zimning so'zlarimdan ham aytib beray, — deb Go'ro'g'li sulton Shirvon qizlarini maqtab, Alixon sardorga qarab, yana bir so'z dedi:

Qalam qoshli, baland bo'yli,
Nozli shirvonning qizlari,
Oq yuzli, muloyim xuyli,
Go'zal Shirvonning qizlari.

Bari tishlari tilladan,
Bari tug'ilgan enadan,
Birdan ko'rinsa panadan,
Jon olar Shirvon qizlari.

Siyohsar sochlari daroz,
Ishlaridir karashma, noz,
Qancha ta'rif qilsam oz,
Pariday Shirvon qizlari.

Jamollariga bergan tob,
Sollanishib xuddi oftob,
Har biri Xunxorday shoh bob,
Jonona Shirvon qizlari.

Tilla jalojil ochibdir,
Ko'rganning susi bosibdir,
Podsholikka munosibdir,
Jodu ko'z Shirvon qizlari.

Qiy boqib aql o'g'irlar,
Barchasi maston qurgurlar,
Sargardonni bizday sho'rlar,
Chikka bel Shirvon qizlari.

Bu so'zni eshitib, Alixon va uning oldidagi qo'rboshilari qah-qah urib kulib yubordilar. Shunda Alixon sardor Go'ro'g'li sultonga qarab: "Ey, barakalla, nashavand uka. Toza Shirvonning qizlari sening chakkangdan olgan ekan. Agar menga xolis xizmat qilib yura bersang, Shirvonda bitta bol qizim bor. Shuni senga olib beraman. Alixon akang ham o'sha Shirvonning go'zallaridan uylangan. Hatto shahanshohning uch yuz xiromining yarmidan ko'prog'i Shirvondan. Shirvonliklar parilar bilan chatilishgan. Hay, nashavand uka, shu so'zing menga juda ham yoqib ketdi. Shu Go'ro'g'lini bartaraf qilib, Xunxorga borgandan keyin senga shahanshohdan baxshilikka yorliq olib beraman. Endi shu qo'rboshilarning birining otiga minib olib, Go'ro'g'lidan o'rgangan sipohilik mashqlaringni o'rgatsangiz", — dedi.

Shunda Go'ro'g'li sulton Alixon lashkarining bir binoyi tob otiga minib, otning ustiga tikka turib, oyog'ini tikka qilib, otini choptirib maydonni bir aylanib kelib, Alixondan bir xanjar so'rab olib, bir

qo‘lidan xanjar, yana ot ustida tikka borib, oyog‘ini tikka qilib, yana maydonni bir aylanib keldi. Alixon qoyil bo‘lib lashkarlariga buyurib, barchasi o‘tlanib, Alixon boshliq hammasi qani endi mashqingni o‘r-gat, — deb turdilar. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton ularni yuztadan besh mingini ellik qator qilib, hammasini teskari qarab turishga buyurdi. Keyingi safda turgan yuz kishini qilichning damidan o‘tkazib qo‘yib, yo‘rg‘a suratida bo‘lib turgan G‘irko‘kka yetib minib olib, Alixonni shoshirib, miyasini shishirib, ko‘p askarlarni qirib-jo‘yib tashladi. Shuytib Alixonning oldidan chiqib: “Qani, boja, men o‘rgatgan sipohilik mashqlarni ko‘rdingmi”, — dedi. Alixon: “Ha, ko‘rdim”, — dedi. Go‘ro‘g‘li sultondan taysallab do‘nglik-ka chiqib ketdi. Alixon va uning askarlari ko‘ylak deb ishton kiyib, ishton deb ko‘ylak kiyib, jon talvasasi-ni qilib, Badbaxt tog‘ining ustiga qarab qochib ketdilar. Go‘ro‘g‘li sulton o‘lgan qo‘shinning yov-yarog‘ini har qaysining o‘z otlariga bog‘lab mingta otni o‘lja qilib, Chambilga qarab haydab qaytdi. U yoqda Alixon qolgan to‘rt ming askari bilan qochib, Xunxorshohga borib: “Go‘ro‘g‘lining bir nashavand jilovdori mening askarimni qirib, ot-u anjomini o‘lja qilib olib ketdi”, — deb bildirdi.

Go‘ro‘g‘li sulton Chambilga olib kelgan mingta ot-u anjomni ulovsiz yigitlarga tarqatib, mingta askar tuzib, Xo‘jatog‘iga chiqib, tilla dobilini urib, to‘qson to‘qqiz biylarini chaqirib, har biyga qirq yigit qilib, Badbaxt tog‘iga urushga chiqishni buyurib, o‘zi bir ming qirq to‘rt kishi bo‘lib, Xunxor bilan urushmoqqa to‘plab, Asqar tog‘iga borib qo‘na berdi. Biylarning qirq yigitlari yig‘ilib, to‘rt ming bo‘lib kelib, Go‘ro‘g‘li sultonga qo‘shildi. Go‘ro‘g‘li sulton barcha yig‘ilgan qo‘shinlariga nasihat qilib, bir so‘z dedi:

Men sizga nasihat aylay,
Takabbur bo‘lg‘uvchi bo‘lmang,
Qayerda bo‘lsa nomardning
Xizmatin qilg‘uvchi bo‘lmang.

Oldingizdan chiqsa birov,
Salomsiz o‘tkuvchi bo‘lmang,
Faqir-po‘staklarni ko‘rib,
Alarga kulguvchi bo‘lmang,

Zulm yoki firib bilan
Birovdan yulg‘uvchi bo‘lmang,

Ko‘p oldida o‘zgalarning
Pardasin yirtg‘uvchi bo‘lmang.

Yaxshilarning xizmatidan,
Qaramay ketguvchi bo‘lmang,
Har qadamni borlab bosib
Qochganni quvguvchi bo‘lmang.

Odamiylik mard bilandir,
Nomardman urushg‘uvchi bo‘lmang,
Go‘ro‘g‘lidan shu nasihat,
Quloq ber, ketguvchi bo‘lmang.

Yig‘ilgan turkmanlarga nasihat qilib, Go‘ro‘g‘li sulton urushga choq bo‘la berdi. Xunxorshoh ham kel-gan to‘rt podshoning lashkarlarini o‘zining yig‘ilgan qo‘shinlariga qo‘shib, azim daryoday jo‘shib, yo‘lga tushib, Badbaxt belidan oshib, Go‘ro‘g‘li sulton qo‘shin to‘plab turgan joyga kelib, nargi betga tushib, chodir chamanlarini tikib, qaror olib turdi. Undan keyin Go‘ro‘g‘li sultonga bir elchi yubordi. Go‘ro‘g‘li sulton elchidan xatni olib, Hasanxonga o‘qitib ko‘rdi. Xunxorshoh xatda Go‘ro‘g‘li sultondan shularni talab qilgan ekan:

Bizdan omon qolay desang,
U G‘irko‘k otingni yubor,
Har nimani oldin bilgan
Qo‘sh parizodingni yubor.

Asli Rustam zo‘rdan qolgan,
Qayta ishlanib yasalgan,
Isfihonda yutib olgan
Sehrlil yoyingni yubor.

Ishlaringga rivoj bergan,
Qancha ustozlarni ko‘rgan,

Doimo yoningda yurgan
Siyirma xanjaring yubor.

Shunda bizdan qutilarsan,
Armonman bandi bo‘larsan,
Qo‘shinim ko‘p tutilarsan,
Bo‘ysunib shularni yubor.

Yubormasang, qiyin bo‘lar,
Dashtlaring qo‘shinga to‘lar,
Ajdarhoga kim teng kelar,
Yalinib nomangni yubor.

Bu so‘zlardan Go‘ro‘g‘li sulton achchig‘lanib, besh ming askariga buyurib, bir so‘z dedi:

Baland tog‘larning pastiga,
Yov kepti turkman qasdiga,
Qilich, nayza qo‘lga olib,
Ot qo‘ying dushman ustiga.

Qizilboshga bo‘ling g‘olib,
Dushmanning oldini olib,
Ayamasdan nayza solib,
Ot qo‘ying dushman ustiga.

Jonlar berib, jonni sotib,
Abjirlikman anda yetib,
Ularga uchli o‘q otib
Ot qo‘ying dushman ustiga.

Qo‘rquv bilmay, sherdil bo‘lib,
Qurtday qilib ko‘ksin tilib,
Qo‘lga gurzi-garon olib,
Ot qo‘ying dushman ustiga.

Qo‘rqmang alarning do‘g‘idan,
Ko‘pligidan, dovrug‘idan,
G‘ayrat saqlaydi o‘qidan
Ot qo‘ying dushman ustiga.

Bizlar bor, dushmanga qolmaydi darmon,
Xunxor bo‘lsin kelganiga pushaymon,
Beradi sizlarga Go‘ro‘g‘li farmon,
Ot qo‘ying dushman ustiga.

Shunda Hasanxon, Avaxxon va qirq yigit bosh bo‘lib, turkman qo‘shinlari birdan ot qo‘yib yopirilib qo‘shiniga qarab bora berdi. Buni ko‘rib, Xunxorshoh Kasamanga: “Oldinga o‘ttiz sarkardani olib, o‘ttiz ming askar bilan darrov bu kelayotgan turkmanlarni o‘rab ol”, — deb buyurdi. Kasaman podshosining so‘zini yerda qoldirmay: “Xo‘p, taqsir”, — deb o‘ttiz ming askar bilan kelib, turkman qo‘shiniga to‘qnashib qolib, urush avjiga chiqib, Go‘ro‘g‘li sulton na‘ra tortib, G‘irko‘k yashinday qilib haydab, dushmanning o‘ligi tog‘ning toshiday uyama-uyama, xirmon-xirmon bo‘lib, Kasaman askarlariga xitob qilib, jon ketsa ketsin, shohimizning obro‘yi qo‘ldan ketmasin, deganiga ham qaramay, askarlari har tarafga qo‘yday bo‘lib surila berdi. Turkman qo‘shinlarining har biri bir na‘ra sherday ayqirib, dushmanlarning boshini sapchaday qilib uzib tashlay berdi. Qizilboshlar faqat qilich siporni boshiga pana qilib qirila berdi. Shunda Xunxorshoh o‘zining askarlarining hammasiga buyurib, uch yuz ming askari birdan turkman qo‘shinlarining ustiga to‘kildilar. Buni ko‘rib, yordamga kelgan podsholarning qo‘shinlari ham yopirilib, turkman ustiga ot qo‘yib yubordilar. Besh ming turkmanga jami olti lak qo‘shin ot qo‘ygandan keyin turkmanlar sarosimaga tushib qoldilar. Go‘ro‘g‘li sulton darrov bir toshga so‘tani urib, bulutday bir g‘abon dev shakliga kirib, G‘irko‘kni ham o‘ziga monand bir karkidon suratiga kirgizib, G‘irko‘k bir bo‘lak, Go‘ro‘g‘li sulton bir bo‘lak bo‘lib, dushman qo‘shinlarini qurtday yanchib, qo‘yday surib, barini urib, qirib yopirib keta berdi. Buni ko‘rib, birinchidan, Haftdarxon qo‘shinlari ayrilib: “Go‘ro‘g‘li dushman bo‘lsa, Xunxorga dushman. Bizga nima”, — deb urushdan chiqib keta berdilar. Haftdarxonliklarning ketganini ko‘rib, Gurjiston, Rum, arab qo‘shinlari ham boshliqlarining qayt, deganiga ham qaytmay, “Bizlarni bu yoqlarga o‘lmakka olib kelgan ekansizlar-da”, — deyishib urushdan chiqib keta berdilar. Kun ham kech bo‘lib qolgan ekan. Xunxorning qo‘shinlari dam olish joyiga ayrilib chiqdilar. Darrov o‘lganlarini ro‘yxatga olibdi. Bir yarim lak askaridan nom-nishon topmay, Xunxor juda xafa bo‘libdi.

Bu kuni askarlari turkman urushiga betlay olmay turganda, bir Ovshar laqabli jodugar sarkardasi Xunxordan fотиha olib, ming odamini ergashtirib, Go‘ro‘g‘li sultonning jangiga kela berdi. Ovsharning ma‘nisi: burungi vaqtlarda bir xil odamlar u qolipdan bu qolipga ovishib keta berishning hiylasini bilar edilar. Ovshar askarlarini bir do‘nglikka qo‘yib, o‘zi bir o‘lgan g‘ajir qolipga ovushib, Go‘ro‘g‘lining ustidan uchib aylana berdi. Go‘ro‘g‘li: “Bu nimasi ekan”, — deb turganida, so‘taning egasi Bobo qalandar Go‘ro‘g‘li sultonning ko‘ziga ko‘rinib: “Bu Ovsharni havoda o‘ldirsang, bir gap. Bo‘lmasa, yerdagi o‘liklarning qolipiga kirib, yana tirilib keta beradi. Hozir buni havoda o‘ldirganingdan keyin joni kapalakka o‘xshab uchadi. Ana shu kapalakni yerga qo‘ndirmay g‘ijimlab nobud qilsang, Ovsharning ishi tamom bo‘ladi”, — deb ko‘zdan g‘oyib bo‘lib ketadi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton tepasida g‘ajir bo‘lib uchib yurgan Ovsharga qarab, uzangiga oyog‘ini tirab: “Hoy, Ovshar, mening bilan hazillashma. Men u sening aytgan odamlarindan emasman”, — deb shu so‘zni aytdi:

Hoy ukag'ar, hazillashma men bilan,
Boladay bo'p o'ynamayman sen bilan,
Bilaman Ovsharsan, o'tkir jodugar,
Osmonda yuribsan g'ajir to'n bilan.

O'zing ajal haydab bunda kelgansan,
Odamingni topib hazil qilgansan,
Bir mukofot olaman deb Xunxordan,
Shu to'g'rida, Ovshar, ahmoq bo'lgansan.

Ajal haydab-g'ajir bo'lib uchgansan,
Azroyil ilgidan sharob ichgansan,

Hazillashgan odamingdir Go'ro'g'li,
O'limning yo'liga ko'ksing ochgansan.

Yo bilmayman o'limlikka shoshgansan,
Takabbur bo'lgansan, haddingdan oshgansan,
Jasadingni tashlab qirning ustiga,
G'ajir gavdasiga joning qo'shgansan.

Shunday qilib chiqding mening yo'lima,
Tushar bo'lding osongina qo'lima,
Hazillashgan odamingdir Go'ro'g'li,
Endi sira qo'yimas borar yo'lingga.

Bu so'zni eshitib Ovshar hayron bo'lib: "Ukag'ar Go'ro'g'li meni qanday qilib bilibdi. Ehtimol, o'sha pari xotinlari bildirgandir. Go'ro'g'lini tezroq o'ldirib, shu pari xotinlarini Xunxordan mukofotga olsam", — deb Go'ro'g'li sultonga qarab xez qilib sho'ng'imoqchi bo'lib, tez aylana berdi. Go'ro'g'li sulton darrov Sulaymon payg'ambarning so'tasini yerga bir urib, burgut suratiga kirib, osmonga ko'tarilib uchib, Ovsharning tepasidan kelib, shartta bo'ynini uzib tashladi. G'ajirning gavdasi burgutning changalida qoldi. Ovsharning joni kapalak bo'lib g'ajirning qolipidan judo bo'lib, yerga qarab uchib kela berdi. Go'ro'g'li sulton kapalakni g'ijimlab, yanchib tashladi. Shuytib, Ovsharning ishi tamom bo'ldi. Go'ro'g'li sulton qaytib yerga tushib, toshning orqasidan aylanib, G'irko'k otini minib kelib, turkman qo'shinlariga qarab, uzangiga oyog'ini tirab, savlat bilan mo'ylovini bo'rab, bir so'z dedi:

Dushmanning mazasi qochdi,
Yig'ilishib keling, do'stlar,
Osmonga jodusi uchdi,
Yovni qamrab oling, do'stlar.

Hama birdan sherdil bo'lib,
Daryodayin to'lib-toshib,
Baring qo'lga qurol olib,
Yov boshiga soling, do'stlar.

Zafar bizga yor bo'libdi,
Dushman o'lib xor bo'libdi,
Yo'lni bilmay ko'r bo'libdi.
Ko'pi qora yer bo'libdi,
Yovga dunyo tor bo'libdi,

Bizga pirlar yor bo'libdi,
Shunda madadkor bo'libdi,
Bek Go'ro'g'li sher bo'libdi,
Sher qabatin oling, do'stlar.

Qilichingiz bo'yab qondan,
Keching bugun shirin jondan,
Ot qo'yinglar har tomondan,
Qizilbosh ketsin darmondan,
Ol-ha, xanjar soling, do'stlar.

Qizilboshning yeri uchun,
Turkman elning ori uchun,
Go'ro'g'lining bahri uchun,
Yov uzra ot soling, do'stlar.

Kecha Go'ro'g'li sultonning bir bahaybat dev suratda, G'irko'kni bir katta karkidon suratida ko'rgan turkmanlar: "Go'ro'g'li sultonga "Misqol pari orqali Ko'hi Qofdan yordam bo'lsa kerak", — deb o'ylab, bugun Go'ro'g'li sultonning bu taklifini eshitib, barilari sherday ko'tarilib, otlariga minib, daljoq, deb Ovsharning qirda turgan mingta askariga ot qo'yib, qochganiga omon bermay, mingini ham dam bermay, tig'idan o'tkazib yubordilar. Undan keyin yopirilib Xunxorning u yoqdagi to'p qo'shinlariga ham ot qo'yib bora berdilar. Xunxor bir siyosat ishlatmoqchi bo'lib, mingta o'q-andoz, palaxmon andoz, kaftdastlardan to'plab, tog'ning bir kamariga pinakka yashirib qo'ydirib, Amloq degan ayyorini bu ishga boshliq qilib, Go'ro'g'lini bir balo qilib bartaraf qilasan deb tayinlab, Xunxorshoh o'z lashkarlari bilan Badbaxt tog'idan oshib qocha berdi. Turkman qo'shinlaridan ham besh yuztachasi nobud bo'lib, qolgan to'rt yarim mingi Go'ro'g'li sultonning: "Qochganni quvguvchi bo'lmang", — deb nasihat qilganiga qaramay, Xunxorning qo'shinini quvlab keta berdilar. Go'ro'g'li sulton Hasanxon, Avazxon va Xoldor mahramiga boqib:

“Turkmanlarning yovni bu quvib ketishi yomon bo‘ldi. Endi borib, bularning holidan xabardor bo‘layin. Iloji bo‘lsa, qaytarib kelayin. Ammo sizlar shu yerdan hech yoqqa qimirlamay turinglar”, — deb bu so‘zni aytdi:

Yol o‘pka turkmanlar so‘zim eshitmay,
Xunxorning qo‘shinin ketdi quvalab,
Bugungi zafarga ketib o‘zidan,
Barchasi ishqirib borar havalab.

Bular mening nasihatim olmadi,
O‘zlari o‘ylaganidan qolmadi,
“Har kalladan bir ovoz”, deb aytganday,
Bularning buytishi‘ yaxshi bo‘lmadi.

Balki dushman yo‘lda pusib yotgandir,
Jo‘rttagadan oldi qochib ketgandir,
Bularning bu ishi yaxshi bo‘lmadi,
Balki xunxorliklar firib etgandir.

Nafs kishini ne savdoga solmaydi,
Nafs ketidan quvgan yaxshi bo‘lmaydi,

Qizilboshning firibi ko‘p yoronlar,
Ani anqov turkmanlarim bilmaydi.

Na bo‘lsa ham borib xabar olayin,
Alarni qaytarib bunda kelayin,
Dushmanlarning ba‘zi-ba‘zi makrini,
Men o‘zim ularga ma‘lum qilayin.

Bo‘lmasa, barchasi nobud bo‘ladi,
Qizilbosh qo‘shini o‘rab oladi,
Shuytib bormoqligim zarur, do‘stlarim,
Gar bormasam, qo‘lga tushib qoladi.

Men kelgancha sizlar shunda bo‘linglar,
Xolis dilman menga duo qilinglar,
Na‘ra tortsam, so‘ngra xabar olinglar,
Men ovoz chiqargan joyga kelinglar,
Ungacha shu qiyroq uzra qolinglar.

G‘irko‘kni tashlab, Majnunko‘kni minib, dushman qo‘shinini quvalab ketgan qo‘shinlarining izi bilan keta berdi. Go‘ro‘g‘li sulton bir-ikki bo‘gat qirdan oshib, turkmanlardan darak topmay borayotganida, oldidan bir dasta dushman qo‘shini chiqib qoldi. Go‘ro‘g‘li sulton darrov xanjarini g‘ilofidan olib, dushmaning qo‘shinini qanday qilib urib yiqitib, nar yoqqa surib ketganini o‘zi ham bilmay, bir yog‘i: “Go‘l turkmanlar mabodo o‘rovda qolganmikan? Ular agar o‘rovda qolsa, albatta borib ayirib olmog‘im kerak”, — degan xayolda o‘zi qizilbosh qurshovida qolibdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton: “Turkman qo‘shinlari qayoqda qoldi ekan”, — deb hayron bo‘lib turganida, bir kuzama cho‘bir minib, kichkinagina bir do‘mbirachani qo‘liga tutib, nar yoqdan Amloq ayyor chiqib kelib, Go‘ro‘g‘li sultonga salom berib ko‘rishib: “Otam siz bilan oshna ekan”, — deb bir necha joydan timsol keltirib, qo‘lida sozi, og‘zida so‘zi, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, mo‘ylovchasini burab, jilmayib, bir so‘z dedi:

Ey, sultonim, odamingman,
Bo‘lsam-da dushman ichinda,
Bir gap bilan g‘ofil bo‘lib,
Qoldim bu maydon ichinda.

Otam senga oshna bo‘lgan,
O‘z uyiga mehmon qilgan,
Bir necha vaqt birga yurgan,
Garchi men dushman ichinda.

Kelar edim bir gap bilan,
Bu yoqlarga talab bilan,
Qo‘lga tushib sabab bilan,
Qoldim bu maydon ichinda.

Seni izlab topayin deb,
O‘zangingdan o‘payin deb,
Xizimatingni qilayin deb,
Yana otamning o‘rniga,
Senman oshna bo‘layin deb,
Kelar edim bu yoqlarga,
Bir yaxshilik qilayin, deb.
Garchi men dushman ichinda.

Bunda bosh qurshovda qoldi,
Atrofimni qo‘shin oldi,
Bilmadim menga na bo‘ldi,
Ustimga ko‘p o‘q yog‘ildi,
Qoldim bu maydon ichinda.

Amloqning so‘zi shu yerga yetganda, shinakda pisib yotgan mingta o‘q-andoz, yoy-andoz, palaxmon-andoz va kaftdast, sang-andozlar birdan Go‘ro‘g‘li sultonni o‘qqa tutdilar. Nimaga deganda, Amloq:

¹ Bunday aytishi, qilishi.

Ot ustida gangiraysan, jon ota,
Javob ber bolangga, senga na bo'ldi,
Telbadayin bilmaydirsan o'zingni,
Javob ber bolangga, senga na bo'ldi?

Quloq ber, otajon, aytgan so'zimga,
Ko'rinadimi yer, adirlar ko'zingga,
Chambil xoni nima bo'ldi o'zingga,
Javob ber bolangga, senga na bo'ldi?

Har yona ravona badaning qoni,
Qolmabdi bunda tanangning darmoni,

Ko'targin boshingni, turkman sultoni,
Javob ber bolangga, senga na bo'ldi?

Har zamon, har zamon o'zdan ketasan,
Shu ahvolda bilmam nima etasan,
Talpinasan, ota, kimni kutasan,
Javob ber bolangga, senga na bo'ldi?

Dushman qochib ketdi tog'lardan oshib,
Sarkadasin boshin uzdim yonashib,
Seni ko'rib qoldi Hasanxon shoshib,
Javob ber bolangga, senga na bo'ldi?

Lekin Go'ro'g'li sulton ko'zini ochib javob bera olmadi. Hasanxon yigirma yigit bilan darrov Go'ro'g'li sultonni Majnunko'kning egariga qo'shib bog'lab, asta-asta suyashib, bergi yoqqa qarab qayta berdilar.

Chambilda vaqtincha Misqol pari podsho bo'lib qolgan edi. Misqol pari Og'a Yunus parini qabatiga olib, Xon Dalli bilan Gulqizoyini qirq yigitning xotinlari va boshqa bir necha chambillik xotin-qizlarga bosh qilib, turkman qo'shinlaridan xabar olgani Badbaxt tog'iga yuborgan edi. Xotin-qizlar bir chakkadan borib, besh yuz nobud bo'lgan turkmanlarning ba'zilarini chetga chiqarib, yaralariga malham bog'lashib, Chambilga yuborar edilar. Shuytib, xotin-qizlarning tashvishi ham erkaknikicha bor edi. Dushman qo'shinlari qochgandan keyin barcha xotin-xalaj qaytib, Misqol pari bilan Og'a Yunus parining oldiga yetishib, zafar xabarini bergan edilar. Shundan keyin Misqol pari boshliq barchasi oltin kosalarga may-u mino, shira-yu sharbatlar to'ldirib, Xo'jatog'ining ustida turkman qo'shinlarining yo'liga muntazir bo'lib, o'tira berdilar. Xoldor mahram Go'ro'g'li sultonning yarador bo'lganini bilib, ko'p xafa bo'lib, bu ham Hasanxonga yordamlashib, yigirma yigitga qo'shilib, qaytib kela berdilar. Misqol pari durbin tutib, Go'ro'g'li sultonning yarador bo'lib, kelayotganini ko'rib, Og'a Yunus pari bilan xafa bo'lishib turganida, Go'ro'g'li sultonni suyashib, Xoldor mahram bilan Hasanxon va yigirma yigit yetib keldilar. Shunda Og'a Yunus pari ayollarga qarab, bir so'z dedi:

Gullar so'lganga o'xshaydi,
O'sal bo'lganga o'xshaydi,
Bizning yorning paymonasi,
Bugun to'lganga o'xshaydi.

To'nlarini qoniga bo'yab,
Yigitlari tutib suyab,
Tanani avaylab ayab,
Olib kelganga o'xshaydi.

O'q tegib darmondan ketib,
Davron surmoq davri o'tib,
Bugungi kun umri bitib,
Yorim o'lganga o'xshaydi.

Sarg'aymoqchi bo'ldi yuzlar,
Vafodorsiz, qolib bizlar,
So'zimni eshiting, qizlar,
Yorim o'lganga o'xshaydi.

Vafodorim qoni oqib,
Otning yolin bo'yab yoqib
Umri tugab, sondan chiqib,
Yorim o'lganga o'xshaydi.

Dugonalar, bu qanday hol,
Vahti to'lmay kelsa ajal,
Yesir qolib Yunus, Misqol,
Yorim o'lganga o'xshaydi.

Shunda Misqol pari Og'a Yunus pariga qarab, unga tasalli berib, bir so'z dedi:

Bunda koyir doim taqdir ishiga,
Shunday kunlar tushar mardning boshiga,
Go'ro'g'li boz yana kelar hushiga,
Pari quchib nega bevaqt o'ladi?!

Ajal yetsa, paymonalar to'ladi,
Mard Go'ro'g'li boz o'ziga keladi,
Bu gaplarni bunda do'sting biladi,
Pari quchgan nega bevaqt o'ladi?!

Ot ustida behol bo'lib keladi,
Baxtu iqbol yana bizga kuladi,
Toza gul so'lmaydi, boz ochiladi,
Pari quchgan nega bevaqt o'ladi?!

To'yib nafas olgan Iram gulidan,
Sharob ichgan simin tanlar qo'lidan,
Xo'blar sarvarining tutgan belidan,
Pari quchgan nega bevaqt o'ladi?!

Ma'ni oling Misqol pari gapidan,
Tulpor bo'lmas ming boqqanman jobidan,
O'pgan bo'lsa parilarning labidan,
Pari quchgan nega bevaqt o'ladi?!

Asli mard boshiga balo kelmaydi,
Ajral yetmay paymonalar to'lmaydi,
Bek Go'ro'g'li hali-beri o'lmaydi,
Pari quchgan nega bevaqt o'ladi?!

Bu so'zni Misqol paridan eshitib, Og'a Yunus pari va barcha xotin-qizlar taysallanib turishdilar. Xuddi shu palla Hasanxon, Xoldor mahram va yigirma yigit Go'ro'g'li sultonni Xo'jatog'ining ustiga olib kelib, xotinlarning oldiga otdan ko'tarib tushirib, yana hech gapirtira olmadilar. O'sha yerda Misqol pari bir o'tov tiktirgan edi. Shu o'tovning ichiga Go'ro'g'li sultonni kirgizib, yaralariga malham bog'lashib, o'tovning o'rtasiga gulxan qilib, Go'ro'g'li sultonning bo'yniga issiq tegib, ko'zini ochib, yigitlar orasida Avazxon bilan yana bir yigirma yigitni ko'rmay, xafa bo'lib, ko'zidan taram-taram yosh oqizib, qirq yigitga boqib, bir so'z dedi:

Mardi maydon yoronlarim,
Avazxonday bolam qani?
Qolibdirman esim og'ib,
Makkor dushman o'qi qoqib,
Ko'rmayman har yonga boqib,
Avazxonday bolam qani?

Uchdi qizilbosh qarog'i,
Bosim turkmaning yuragi
So'ranglar bormi daragi
Botir Avaz bolam qani?

Ko'p oqdi dushmanning qoni,
Jahannamga ketdi joni,
Ko'r, nimadir, nima bo'ldi,
Ko'zimni ochgan zamoni,
Avazxonday bolam qani?

Qirq yigitning yo'q yarmi,
Turkman qo'shinin hammasi,
Shunday kelganlaring nesi,
Go'ro'g'lining ketdi esi,
Botir Avaz bolam qani?

Go'ro'g'li sultonning bu so'zlarini eshitib, Xoldor mahram, Hasanxon, yigirma yigit bilan barcha xotinlar ko'p xafa bo'ldilar. Shunday to'lib o'tirgan Gulqizoy ho'ngrab yig'lab yuborib, bir so'z dedi:

Og'alar, to'ramdan xabar olinglar,
Badbaxtning belida qolgan o'xshaydi,
Tezroq borib so'roqchisi bo'linglar.
Yovuz dushman o'rab olgan o'xshaydi.

Har bo'ta o't olsa o'zi kuyadi,
Bag'rim toshib ko'zdan yoshim quyadi,
Suygan yorni qanday ko'zim qiyadi,
Xabar oling, asir qolgan o'xshaydi.

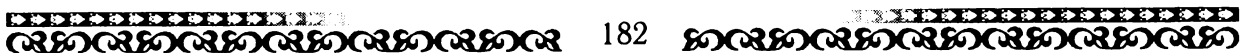
Chiday olmay to'lib-toshib boraman.
To'ramni ko'rmakka shoshib boraman,
Firoqida qaynab jo'shib boraman,
Shodligim kunlari to'lgan o'xshaydi.

Bandi bo'g'nim zirqiraydi, qaqshaydi,
Yorim kelmas bo'lsa, holimga voydi(r),
Ko'ksimga firog'i bir o'q qadaydi,
Xursandligim tamom bo'lgan o'xshaydi.

Menday mushtiparni dog'da qoldirib,
Dushmanlarni xurram qilib kuldirib,
Fursat topib, ani damg'a ildirib,
Yorimni bog'lashib olgan o'xshaydi.

Oyqulqizning kim eshitar zorini,
Nogahon oldirmish suygan yorini,
Qizilboshlar yo'lga tashlab to'rini,
Suyganimni tutib olgan o'xshaydi.

Bu so'zni Gulqizoydan Go'ro'g'li sulton eshitib, yigitlariga qarab, bir necha joydan timsol keltirib, bir so'z dedi:

Yigitlarim, g'ofil bo'lmay bu yerda,
Avazxon holidan xabar olinglar,
Durbin tutib baland-baland joylardan,
O'g'limning nishonin bilib kelinglar.

Chidolmaydi, bunda yori yig'laydi,
Hasrat bilan yurak-bag'rin dog'laydi,
O'zini go'yoki yakka chog'laydi,
Avazxon holidan xabar olinglar.

Bu gaplardan tuz qo'yildi yarama,
Bilmayman bunda baxtim qorama,

Avazimman ayra tushmay orama,
O'g'limning nishonin bilib kelinglar.

Quvvatim yo'q, hay attang-a, turmoqqa,
Avazim oldiga yetib bormoqqa,
Ko'zim uchar ani sog'inib ko'rmoqqa,
Avazxon holidan xabar olinglar.

Sog' bo'lganda yalinmasdan sizlarga,
Kuchu quvvat kerak shunday kezlarga,
Yosh uyirilib oqib kelar yuzlarga
O'g'limning nishonin bilib kelinglar.

Go'ro'g'li sultonning bunday xafagazak so'zlarini eshitib, Xoldor mahram, Hasanxon va qirq yigitning hozirlari o'tlanishib, Asqar tog'iga qarab chiqib ketdilar. Endi Avazxondan so'z eshitsuksak:

Avazxon yigirma yigit bilan bora-bora Kasamon sardor qo'nib yotgan kamarlikka yetib, kutmaganda, ular bilan urushib qoldi. Kasaman bir hiyla o'ylab, nariroqda bir toshning panasiga bir necha kamondovlarni yashirib, tayyor qilib qo'yib, o'zi askarlari bilan o'sha yoqqa qocha berdi. Avazxonning yigirma yigit bilan dushman qo'shinlarini qirib yurganini ko'rib, parokanda bo'lib qolgan turkman qo'shinlari yig'ilib quvvatlanib, bular ham Kasaman sardorning askarlarini qira berdilar. Kasaman sardor qochgandan keyin turkmanlar quvvatlasha berdilar. Avazxon Go'ro'g'li sultonning: "Qochganni quvg'uvchi bo'lma", deb qilgan nasihatni tutmoqchi bo'lsa ham, yigirma yigiti bilan turkman qo'shinlari dushmani quvalab keta bergandan keyin noiloj Avazxon ham qo'shilib, quvalab ketdilar. G'irko'k jonivor tezlik qilib ancha ilgari ketib, kamandozlarga duch kelibdi. Ular vaqtni boy bermay, darrov Avazxonning bo'yniga kamon tashladilar. Kamon ustiga kamon bo'lib, birdan Avazxonning bo'yniga yetmish kamon tushib, Avazxon ot ustidan ag'darilib tushdi. G'irko'k jonivor egasining asir bo'lganini anglab, birdan cho'chib, bir necha dushmani tepib, tishlab, gazadan oshib qutilib ketdi. Turkman qo'shinlari Avazxondan darak topmay qoldi. Kasaman sardor kamondozlari Avazxonni tutib olganini bilib: "Shahanshohning davlati qaytmagan ekan. Mana shuncha qo'shin qilib kelib ham quruq qaytmaydigan bo'ldi", — deb darrov Avazxonni olib, askarlari bilan naryoqqa jo'nab ketdilar. Turkman qo'shinlari yigirma yigit bilan juda xafa bo'lib orqaga qaytib, boshliqlarini yo'qotib, tumshuqlari suvga ketib kela berdilar. G'irko'k chaqmoqday uchib, Chambilga yaqin bir tepalikka qo'nib, Xoldor mahram, Hasanxon bilan yigirma yigitning kelayotganini ko'rib, asli hayvon zod, aqli odamzoddan ziyod, birdan qattiq siha tortib kishnab yubordi. Hasanxon qarasa, G'irko'kning ustida Avazxon yo'q. Shunda Hasanxon G'irko'kka qarab, undan Avazxonni so'rab, bir so'z dedi:

Aqli ko'p, otamning suyuqli oti,
Qayga tashlab kelding Avaz ukamni,
Asrab kattartgan chin xonazodi,
Qayda tashlab kelding Avaz ukamni?

Dodlab qichqirib siha tortasan,
Ko'nglimga bir ajab o'yni ortasan,
Har zamon har yona ko'zing tutasan,
Qayda tashlab kelding Avaz ukamni?

Yo bilmayman dushmanlar tutib oldimi,
Ozg'irishib o'z yo'liga soldimi,
Otam hasrat-armonlarda qoldimi,
Qayda tashlab kelding Avaz ukamni?

Atrofingni yovuz dushman oldimi,
Bol Avaz ko'p qurshov ichra qoldimi,
Mard edi nomardga bandi bo'ldimi,
Qayda tashlab kelding Avaz ukamni?

Otamga ortiqcha solib alamni,
Uzoqqa cho'zdirib qilgin nolamni,
Shunday zar kokilli, qoshi qalamni,
Qayga tashlab kelding Avaz ukamni?

Hasanxon chidolmas bu kuru hola,
Taqdir qismat bo'lsa yana na chora,
Otam bo'lar o'xshar kuyib ovora.
Qayga tashlab kelding Avaz ukamni?

Bu soʻzni Gʻirkoʻk eshitib, koʻzdan taram-taram yoshini oqizib, Hasanxonning tizzasiga boshini qoʻyib yigʻlay berdi. Hasanxon bunday voqeaga lol boʻlib turganida, Badbaxt tomondan gard chiqib, ichidan toʻrt yarim ming turkman qoʻshini bilan, Avaz bilan birga ketgan yigirma yigit chiqib, Hasanxon bilan koʻrishib, Badbaxt togʻining naryogʻida boʻlgan mojarolarni birma-bir bildirib, Xoldor mahram, Hasanxon boshliq barchalari koʻp hasrat-nadomatlar bilan Chambilga qaytib kelishdilar. Gʻirkoʻk jonivor hammadan oldin Chambilga kirib keldi. Xoldor mahram va Hasanxon Chambildan chiqib ketgandan keyin Goʻroʻgʻli sulton xilvat qilib, Badbaxt togʻining naryogʻida boʻlgan barcha voqealarni Misqol paridan bilib olgan edi. Shuytib, Goʻroʻgʻli sulton Xoldor mahram, Xasanxon va qirq yigitni oldiga toʻplab, barchasiga nasihat qilib, dildorlik berib, bir necha joydan timsol keltirib, qoʻlida soʻzi, ogʻzida soʻzi, yoshga toʻlib koʻzi, bir soʻz dedi:

Munkaymanglar, yigitlarim,
Oppoq oydin kunlar boʻlar.
Jon-u tanlar eson boʻlsa,
Avaz oʻgʻlim qaytib kelar.

Qochgan yovda xuruj boʻlmas,
Qocha berar turush boʻlmas,
Falokatsiz urush boʻlmas,
Oʻldirgan, oʻlganlar boʻlar.

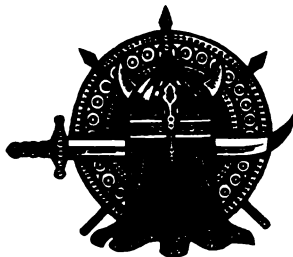
Urush degan shunday boʻlar,
Goh oʻldirar, gohi oʻlar,
Goh oldirar, gohi olar,
Goh motamli kunlar boʻlar.

Qirq yigitlarim yor boʻlsa,
Hasanxon madadkor boʻlsa,
Bunda Goʻroʻgʻli bor boʻlsa,
Boz yorugʻlik kunlar boʻlar.

Shamol doim tigsib¹ turmas,
Buni birov koʻzman koʻrmas,
Bu gʻamlarga oʻyin payvast
Boʻlib toʻyli kunlar boʻlar.

Yigitlarim, gʻamgin boʻlmang,
Shul orada oʻylab qolmang,
Mendan tagʻi yiroqlanmang,
Oʻgʻlim koʻrar kunlar boʻlar.

Goʻroʻgʻli sulton qirq yigitga dildorlik berib, barchasini vaqtincha uyga tarqatib yubordi. Toʻrt yarim ming qoʻshiniga ham javob berib, ot-u anjomlarning bilan oʻz biylarningning oldiga turinglar, deb tayinlab yubordi. Undan keyin Hasanxonni ham uyiga yuborib, oʻzi Misqol parining haramiga kirib: “Ey, dunyong oʻtar-ketar, hozir dam gʻanimat”, — deb Misqol pari bilan aysh-ishratga mashgʻul boʻlib, davolanib yota berdi.

¹ Bir tekis boʻlmas.